

HÁZSONGÁRDI TEMETŐ

KOLOZSVÁR

/forrás: erdely.ma/

Összeállította:
Dittrichné Vajtai Zsuzsánna
2013.

A temető neve és múltja

A középkori Kolozsváron eleinte a főtéri templom és a várfalak köré temetkeztek. A pestisjárvány idején, 1585. május 11-én határozatot hozott a város száz fős nagytanácsa, hogy a várfalaktól délre fekvő domboldalon, az akkori dinnyeföldeken egy tágas helyet szakasszanak ki temetőnek, ahova „mind szegény és gazdag ember valóztatás nélkül temetkezzék”. A telket sövénykerítéssel övezték, faragott kapuval is ellátták. Ez év nyaratól a város lakossága – tekintet nélkül felekezeti hovatartozására, nemzetiségére – ide temetkezett. Mivel a domboldalt Házsongárdnak nevezték, a városi „köztemetőt” századunk elejétől kezdték ezzel a névvel illetni. Maga a név vagy egy itteni nagybirtokos nevéből /Hasinschart/, vagy a német Hasengarten /Nyulaskert/, Haselgarten /Mogyorókert/ összetételekből alakulhatott ki.

Az eredeti kis sírkert a mai halottaskápolna körül lehetett, s a századok folyamán Egyre bővült, főleg dél felé, a domboldal tetejéig. Az 1830-as évekre érte el azt a Felső határt, amely a Brassai Sámuel sírja mögött lehetett. Ösvényei, útjai, ezek közötti parcellái spontánul alakultak ki. 1885-ben próbálták először rendezni a temetőt, számos gazdátlan sírkövet ekkor kiemelték, utóbb átfaragták. A temető fásítása is a múlt század végén kezdődött. Oldalról gyümölcsösök, magánkertek szegélyezték a sírkertet, ezek egy része utóbb a temetőhöz kapcsolódott. Így jött létre nyugat felől a de Gladi báró által 1739-ben adományozott telken a lutheránus vagy szász temető, kelet felől az 1840-es években a régi zsidó temető. A három ravatalozó helyiséget tartalmazó halottas kápolnát 1897-ben építették. A 16 hektár területen fekvő régi temetőt az I. világháború idején dél felé kiterjesztették, s ott létesítették a Hősök temetőjét is.

Házsongárd a XVII. Század elejétől Kolozsvár lakosságának tükre. Eleinte főleg a német és a magyar pogárok, kézművesek, papok kollégiumi tanárok, diákok térnek ide megpihenni. Miután 1790-ben Kolozsvárra költözik az erdélyi Főkor-mányszék, s ennek tisztviselői közt számos nemes és főnemes van, elkezdődik a nemesség betelepítése a városba. A XIX. század első felében jelennek meg díszes sírjaik, kriptáik a temetőben. Az 1872-ben megnyitott kolozsvári tudományegyetem sok tudóst vonz ide, úgyhogy a század vége felé már az ő sírjaik is feltűnedeznek. Az I. világháború végéig alig akadt román sír a temetőben, még a hatalomváltás után is csak lassan, a románság betelepedésével párhuzamosan jelentek meg a román nevek. A II. világháború után az 1960-as évektől válik tervszerűvé a temető „átfestése” elrománosítása. Az 1970-es évek közepén, mikor betelik minden sírhely, ez még hangsúlyozottabbá lesz. Igen nehéz és körülményes a sírok öröklése, átíratása. A megváltatlanul maradt sírokat új temetkezőknek osztják ki. Többszöri kísérlet ellenére, még az 1990-es években sem sikerült hivatalosan elfogadtatni egyetlen műemlék sírlistát sem.

/forrás: Kiss Melitta és Pápai Ferenc -A házsongárdi temető/

A temetőben nyugvó legismertebb személyek

/forrás: wikipedia.org/ - / franka-egom.ofm.hu/

Apáczai Csere János és hitvese Aletta van der Maet

Apáczai Csere János, (Apáca, 1625. június 10. – Kolozsvár, 1659. december 31.), filozófiai és pedagógiai író, a hazai művelődés, tudományosság és nevelésügy úttörője, aki közt szolgáló tevékenységében harmóniát teremtett erdélyi, magyar, európai és egyetemes emberi értékek között.

Aranyosrákosi Székely Sándor (Székelykál, 1797. szeptember 13. – Marosszentkirály, 1854. január 27.)
magyar író, unitárius püspök

Asztalos István (Mikeszásza, 1909. augusztus 28. – Kolozsvár, 1960. március 5.)
romániai magyar író, publicista

Bajor Andor (Nagyvárad, 1927. szeptember 30. – Debrecen, 1991. január 25.) romániai magyar író, költő, humorista.

Balogh Edgár (1906-1996/

(Írói álneve Farkas Lőrinc, szignója: -logh.) szlovákiai, majd romániai magyar publicista, főszerkesztő, egyetemi tanár, tudományegyetemi rektor.

Nagybarcsai Barcsay Domokos (1848 – 1913.), a főrendiház tagja volt és a szóbeli magyar anekdota irodalom nagy mestere.

Korbuly kriptája

Bardócz Sándor (1817-1892)

Minorita szerzetes, aradi vértanúk gyóntatója

Barra Imre (1799-1854)

Kolozsvár híres orvosa, a Barra-cseppek feltalálója

Bartalis János (1893-1976)
főgondnok, a szabad vers erdélyi meghonosítója

Bartók György (1845-1907/
Teológus, református püspök

báró Bánffí Dezsőné sz. Báró Kemény Mária (1844-1884)

„Egy férfi életének költészete, egy család boldogságának középpontja fekszik e sírban”

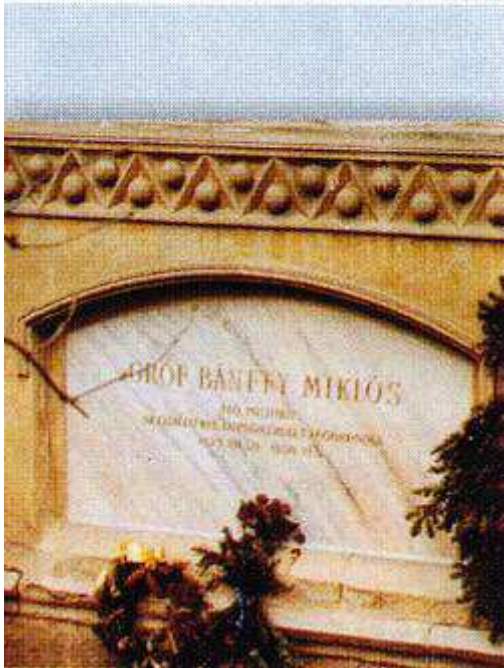

Bánffy György (1853-1889)

Kolozsvár legkedveltebb nótaszerzője

(Bánffy)-kripta, iktári gróf –Bánffy emléktáblák –
 Losonczi gróf Bánffy Miklós (1873-1950) /írói álneve: Kisbán/
 Író, grafikus, díszlet- és kosztümtervező, színpadi rendező, politikus, külügyminiszter. Az
 egyik legnagyobb erdélyi földbirtokos család tagja.

Bányai Sámuel
 1848-49-es honvéd százados és családja síremléke

Benczédi Sándor (1912-1998)
Szobrászművész

Berde-kripta, laborfalvi

Berde Mária (1889-1949)
regényíró, költőnő

Berde Mózsá, laborfalvi (1815-1893)
kormánybiztos, alapítványtevő, és országgyűlési képviselő

Bethlen Gergely, bethleni gróf (1810-1867)
Bem hadsegéde, Garibalbi tábornoka

Bethlen-kripta, bethleni gróf
Bethlen

Béldi-kripta, uzoni gróf

Bíró Béla (1839-1905)
apát kanonok, plébános

Részlet Bíró Lajos (1831–1868) „főtanodai tanuló” és Bíró Sándor (1856–?) sírkövééről

/forrás: dia.jadox.pim.hu/

Bodor Pál, létfalvi (1773-1828)
pamológus, "országos főpénztárnok"

Bödöki Mária „Bús emléke Az egyenes lelkű Bödöki Máriának Erd. Fő Korm. Concipista Radnotheai Nagy Sámuel szelid özvegyének. Az öldöklő görcsös nyavalya becses életének véget vete annak 47. évében...”

/forrás: dia.jadox.pim.hu/

Bölöni Karkas Sándor (1795-1842) amerikai utazó,
útleíró, a reformkori eszmék harcosa

Brandt József (1839-1912)
sebészstanár, a vaskorona rend lovagja

Brassai Sámuel (1800-1897)
enciklopédikus, az utolsó erdélyi polihisztor

Bretter György (1932-1977)
esztéta, filozófus, kritikus

Buracu, Octavian C. (1932-1995)
geológus

Debreczeny Márton (1802-1851)
eposzíró, bányamérnök, költő

De Gerando Antonina (Párizs, 1845.–Kolozsvár, 1914.)
pedagógus, író, műfordító; Brunszvik Teréz, Veress Pálné, Teleki Blanka és Leövey Klára
mellett a magyar nevelésügy egyik kiemelkedője.

Dima, Gheorge (1847-1925)
zeneszerző

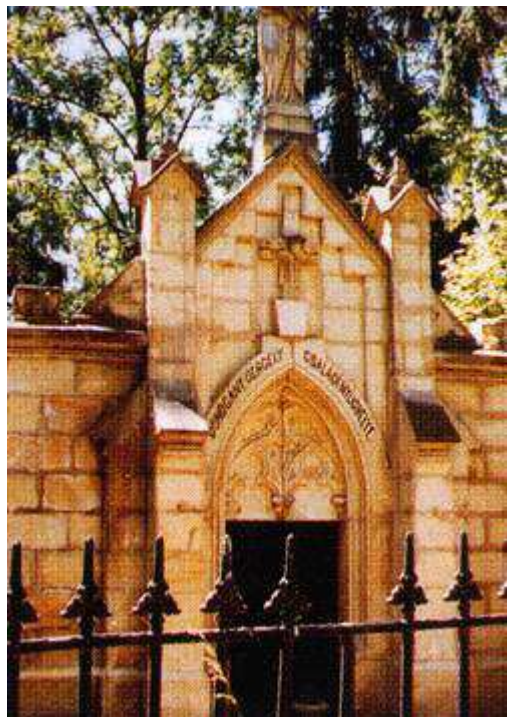
Dóczyné Berde Amália (1886-1976)
festőművésznő, /Berde Mária testvére/
Kalotaszeg megörökítője, művészeti és néprajzi író

Berde kriptá

/forrás: dia.jadox.pim.hu/

Donogány-kripta - Donogány Gergely földbirtokos nyughelye

Dózsa Endre (1857-1944)
regényíró, alpinista

Dsida Jenő - Dsida-sírbolt (1907-1938)

Erdélyi magyar költő. Visszatérő témái a hazaszeretet, a mély katolikus vallásosság, a szerelem és a halálfélelem.

E(csed) Kovács Gyula (1839-1899)
Színművész

Erdő János dr. (1913-1996)
unitárius püspök, egyháztörténész

Esterházy Miguel, gróf galánthai (1825-1923)
 "a Sándor-huszárok kapitánya, 48-as honvédtiszt, ARADI fogoly

Éltes Károly (1837-1890)
 apát kanonok, plébános

Faragó Pál Szász (szövérdi) család
(188-1970)
főmérnök, a sakkvégjáték olimpiai bajnoka 1936

Ferenc-rendi szerzetesek –Tréfán Leonárd (1874-1945)
házfőnök, nagyhatású szónok

Ferenczy Júlia, harasztkerekí (1909-1999)
festőművész

Finály Henrik

Gaál Gábor (1891-1954)
író, esztéta, a Korunk szerkesztője

Emilie Flamand (1782–1855)
nevelőnő sírköve

/forrás: dia.jadox.pim.hu/

Gáll Ernő (1917-2000)
filozófia professzor, esszéíró
a Korunk főszerkesztője

Gladis, Ioannes Fabritius de (1676-1750)
császári ezredes, Kolozsvár katonai parancsnoka,
a lutheránus sírkert adományozója

Groisz Gusztáv (1811-1874) Kolozsvár főbírája

Gyalokay-kripta – Szentgyörgyi és gyalokai Gyalokay család

Gyarmatin Sámuel (1751-1830)
orvosprofesszor, a finnugor nyelvészet egyik megalapítója

Gyergyai Árpád dr. (1881-1952/

Fül – orr – gégeész egyetemi tanár és felesége Szepeslőcsei Enger Kornélia (1891-1977)

/forrás: dia.jadox.pim.hu/

Gy(ulafehérvári) Szabó Béla (1905-1985)
fametsző, grafikusművész

Hajós János és felesége sírfelirata:

a tízmázsás szép kő jóvoltából, ahogy tervezték is, az alkalom csak nem merül feledésbe – némi csetlő-botló bűbájt ontva, legalább olyan mértékben tudósít versfaragóink 18. századi eszközeinek folklóron inneni-túli állapotáról, mint ama eseményről:

ITT NYUGSZIK AZ HAJÓS JÁNOS ÉLTE PÁRJA
 TYUK KATA S ITT LELKI VÖLEGENYIT VÁRVA
 HOGY MENNYBE MAGÁHOZ FELVIGYE S BEZÁRJA
 HOL TÖBBÉ NE VÁRJA VÁLTOZÁSNAK ÁRJA
 ÁLLJ MEG HÁT VALAKI MELLETTÉ ELÉ MÉGY
 HALANDÓ VOLTODRÓL ILLŐ HOGY PÉLDÁT VÉGY
 EZERHÉTSZÁZ NYOLCVAN S AZON FELÜL MÉG NÉGY

HA KÉRDED ESZTENDŐM HOGY MENNYI LEHETETT
 NEGYVEN ÖTNÉL TÖBBRE EGGYEL SE MEHETETT
 SZÜZESSÉGBEN TÖLTÖTTEM EL TIZENHETET
 NÉGYSZER HETET PRÓBÁLTAM PÁROS ÉLETET
 FÉRJEM HAJÓS JÁNOS INDITSAD HAJÓDAT
 UTÁNAM S BIZD MÁSRA VILÁGI BAJODAT
 ARRA INTÉZD MINDEN HAJÓKÁZÁSODAT
 HOGY MEGNYERHESD VELEM EGGYÜTT JÉZUSODAT

/forrás: dida.jadox.pim.hu/

Hatieganu, Emil (1878-1959)

Jogász, miniszter, egyetemi tanár

Hatieganu, Iuliu (1885-1959)

Belgyógyász professzor, egyetemi tanár

Herepei Gergely (1807-1859)
lelkész-esperes, szónok, költő

Herepei Gergely (1844–1920)
református pap, egyházszerző, az iskolaügy lelkes képviselő

/forrás: dia.jadox.pim.hu/

Herédi Gusztáv (1925-1997)
közíró, szerkesztő, publicista

Hirschler József (1876-1936)
kolozsvári főesperes, neves művészettörténész

Isac, Emil - Isac család (188-1954)
író, költő, publicista, Ady Endre barátja

Jakab Elek, szentgericzei (1820-1897)
neves történetíró, Kolozsvár krónikása

Jancsó Elemér dr.(1905-1971)
Irodalomtörténész

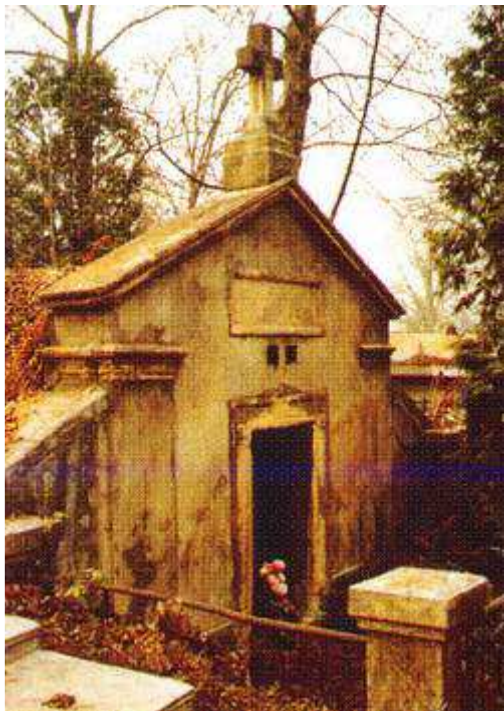

Janovics Jenő (1872-1945)
színész, filmrendező, forgatókönyvíró a magyar filmgyártás egyik úttörője, Kertész Mihály és Korda Sándor felfedezője
Poór Lili (1886-1962)
színészpedagógus, kolozsvári színház örökös tagja.

Jelen-kripta (Nirw Jannos fia 1585)

„It niugsik Istenben Nirw [Nyíró] Jannos fya Istok halala leot pwnkost havanak 12. napján anno 1585" - Tábla a Jelen család kriptájának falán /forrás: <http://blog.xfree.hu/>

Jeney Ádám (1928-1957)
filmoperatőr

Jordáky Lajos (1913-1974)
történész, író, szociológus

Jósika-kripta

Jósika Miklós, báró (1794-1865)
író, a magyar romantikus történelmi regényírás atyja

Józan Miklós (1886-1955)
unitárius püspök, költő

Kacsó Sándor (1901-1984)
novellista, regényíró, szerkesztő

Karácsonyi Ferenc (1941-1971)
zongoraművész

Kelemen Lajos (1877-1963)
levéltár igazgató, Erdély történetírója,
egyházi főgondnok

Kendeffy Ádám, gróf (1796-1834)
szabadelvű főúr, ellenzéki politikus

Kendi Finály Henrik (1825–1898)
filológus, az archeológia professzora síremléke

/forrás: dia.jadox.pim.hu/

Keresztes Kálmán (1887-1980)
szobrászművész

Kéler Ilona (1860-1880) /Alig húsz évesen hunyt el diftériában /
első drámai színművésznő volt és a közönség kedvence.

A síremlék hátsó oldalára a következő verset vészték:

*Eszményi szép álom megcsillant szívében.
Tolmácsoló ajka megcsendiüle szépen.
Dicső alakokról álom-mez lemállva,
Való testet öltve mindenik leszálla...
S jött a halál lopva, elnémula hangja,
Enyészet hatalma zengeni nem hagyta.
Dicsőség temploma föltárult előtte.
Pitvara a sír lett, éjjele befödte.*

Kiss Elek (1888-1971)
unitárius püspök, teológiai író

Kiss Jenő (1912-1995)
költő műfordító, szerkesztő

Kornizs Zsigmond, gróf (1824-1854)
utazó, amatőr fotóművész

Kovács György (1910-1977)
"a nép művésze"

Kovácsnai Péter (1617-1673)
"ortodox" református püspök,
II. Rákóczi György udvari papja

Kós Károly (1883-1977)
építész, író, irodalomszervező, grafikusművész

Kőváry László, újtordai (1819-1907)
történetíró, szerkesztő

Kriza János (1811-1875)
 unitárius püspök, népköltészeti gyűjtő,
 A vadrózsák összeállítója

Kuun Géza, gróf (1838-1905)
 orientalista, belső titkos tanácsos

Lám Béla (1892-1973)
költői lelkű mérnök, emlékiró, Csinszka egykori vőlegénye

László Dénes (1907-1982)
Ny. plébános

László Dezső (1904-1973)
író, nagyhatású szónok, képviselő

Markos Albert (1914-1981)
zeneszerző, főiskolai tanár

Martin Lajos (1827-1897)
48-as honvéd, matematikus a repülés úttörője

Marton Lili (1914-2000)
író, színműíró, ifjúsági író, műfordító. Írói álneve **Kászoni Kata**.

Mauksch Tóbiás (1727-1802)
"polgár, gyógyszerész, szenátor"

Mauksch-Hintz-kripta

Márkos Albert (1914-1981)
Zeneszerző, főiskolai tanár

Melka Vince (1834-1911)
Tájképfestő

Merza Gyula (1861-1943)

magyar néprajzkutató, az örményiség kutatója (armenológus), turisztikai szakíró.

Mikó Imre, hídvégi gróf (1805-1876)

művelődéspolitikus, mecénás, történész
Erdély Széchenyije

Mikó Imre (1911-1977)
esszéíró, szerkesztő, író-politikus

/forrás: unitarius.hu

Mikó-Rhédey-kripta

(Misz)Tótfalusi Kis(s) Miklós (1650-1702)
európai híró betűmetsző, nyomdászmester, író

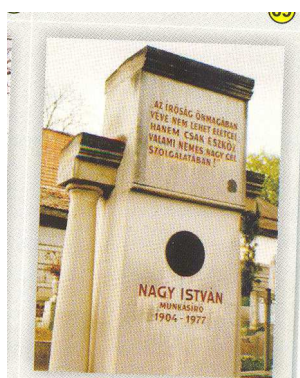
Moll Elemér (1886-1955)
építészmérnök

Nagy Géza, Sz(otyori) (1916-1978)
író, műfordító, sportoló

Nagy István (1904-1977)
"representatív munkásíró" Álneve Gyökér István

Nagy Kálmán (1939–1971)
nyelvész, műfordító kopjafája

/forrás: dia.jadox.pim.hu/

Nagy Péter (1819-1884)
Református püspök

Paget János (1808–1892) kriptája

Edinburghban szerzett orvosi diplomát, ám sosem volt orvosi praxisa. A szabadságharc alatt Bem szárnysegéde volt, karddal és tollal harcolt.

/forrás: dia.jadox.pim.hu/

Parádi Ferenc (1906-1992)

gyógyszerész, temetőkutató

Pataki család – híres erdélyi orvosdinasztia

Pataki Sámuel (1731–1804) orvos, a kolozsvári ev. ref. főiskola filozófia- és matematikaprofesszora

/forrás: dia.jadox.pim.hu/

Pataki Sámuel (1765-1824)

orvos, királyi tanácsos, Erdély főorvosa.

Pataki Sára sírfelirata

Valahol a három Herepei közelében, akiknél együtt, de külön-külön se mondott el senki több okos prédikációt ebben a hegyben, egy haskövön efféle rigmusok állítják meg a temetőjárót:

UTAS ITT TALÁLOD MÁKPELÁBAN SÁRÁT
AKI FELLYÜLMULTA KARBUNKULUS ÁRÁT
PATAKI SÁRA VOLT INTZE MIHÁLY PÁRJA
ASSZONYI NEM MINDEN VIRTUSINAK TÁRJA
HATVAN ESZTENDŐKIG A NAPOT SZEMLÉLTE
NEGYVENKETTŐT SZÁMLÁLT ÁLDOTT PÁROS ÉLTE
MIG FOLYVÁN KILENCVENNÉGY TIZENHÉTSZÁZZAL
SÁTORÁT FELVÁLTÁ MENNYBEN ÉPÜLT HÁZZAL
/forrás: dia.jadox.pim.hu/

Pákey Lajos (1853-1921)

Kolozsvár legjelentősebb századfordulós építésze

Páll Árpád (1927-1997))
költő, újságíró, színikritikus

„Pista" (+1918) II. v.h. ismeretlen katona.

Poór Lili /1886-1962)
Színésznő /férje Janovics Jenő lásd ott/

Purjesz Zsigmond dr. (1846-1918)
belgyógyász prof.

Rájzner Károly egyéves kisfiú sírköve 1844-ből

Sírfekirat:

Utas ha itt megálsz s kérde ki fekszik itt tekincs e sír köré és téged tudossit
Itt fekszik e sírban szülei öröme Rájzner Károly ki is csak kevesset éle u.m. egy
esztendő és hét napot. Siratják már ötét édes apja s anyja és 4 testvérei a kik-
nek köszöni dajkálkodásokat.

Az Isten árossa áldását reátok Febr.Hó. 1844.

/forrás: dia.jadox.pim.hu/

Reményik Sándor (1890-1941)
költő, "az építész fia" a "fájdalom fejedelme"

Ruzitska család
Ruzitska György (1789-1869)
zeneszerző, színházi karmester

Salamon János (1825-1899)
cigányprímás, Bem tábori zenésze

Sámi László (Amicus) (1817-1881)
történész, publicista, 1848-49-es politikus

Sebesi Samu (1859-1930)
népszerű novellista és színműíró

Sírfelirat: „Irodalmi alkotásainak tükréből Erdély fellegese szép ege néz a jövő népmédek szemébe.”

Sigmond Elek (1810-1877)
Kolozsvár egyik első gyárosának mauzóleuma

Szabédi László (1907-1959)
költő, irodalomtudós, dramaturg, nyelvész

Szabó T. Attila (1906-1987)
nyelvtudós, szótárszerkesztő

Szádeczky-Kardoss család

Szádeczky-Kardoss Gyula (1860-1936)
főgeológus, Vlegyásza- és Hargita kutató

Szádeczky Lajos (1859-1935)
A székelyek történetírója

Szász Domokos (1838-1899)
egyházi író, szerkesztő

Szegő Júlia (1893-1987)
zenei szakíró, Bartók kutató

Szenczi Molnár Albert (1574-1634)
szótárszerkesztő, zsoltárköltő, bibliafordító

Szentábrahádi Lombárd Mihály (1684–1758)
unitárius püspök tumbája

/forrás: dia.jadox.pim.hu/

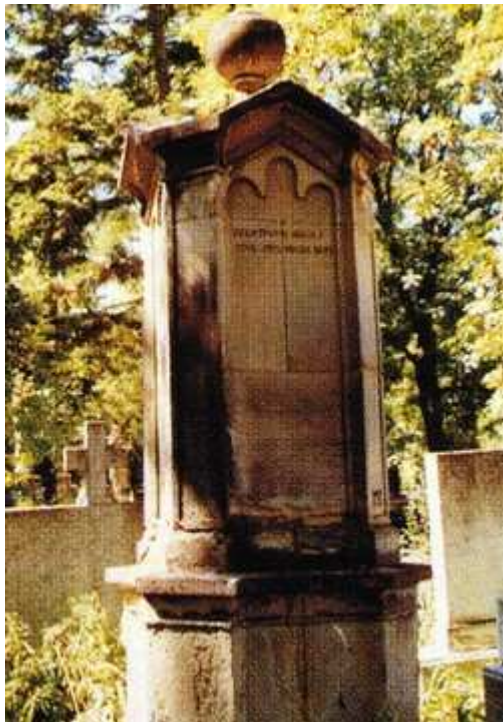
Szentgyörgyi István (1842-1931)
Színművész

Szentimrei Jenő (1891-1959)
író, költő, szerkesztő, színháztörténész

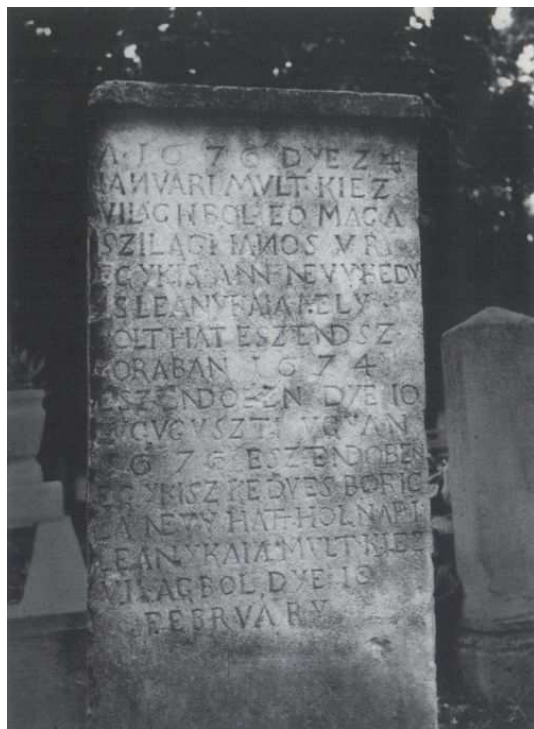
Szentiváni Mihály (1813-1842)
népies költő

Szerváciusz Károlyné (1876-1928)
"Édesanyámnak faragtam" - Szervátiusz Jenő

Szilagi Janos, (1676) vele közös sírban fekszik hatéves és hat hónapos két „lánykaia” is

/forrás: dia.jadox.pim.hu/

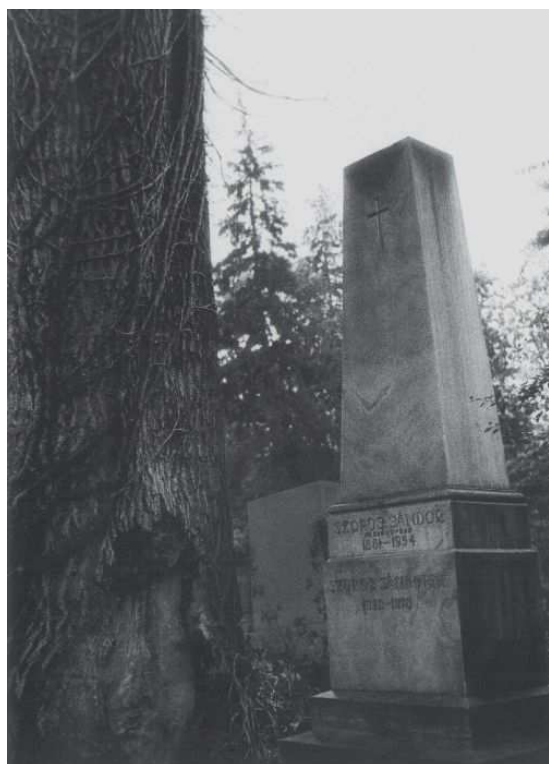
Szilágyi Domokos (1938-1976)
költő, műfordító

Szolnay Sándor (1893-1950)
festőművész, tájkép-és portréfestő

Szopos Sándor (1881–1954)
festőművész és felesége síremléke

/forrás: dia.jadox.pim.hu/

Tamás András, csíkmadéfalvi (1784-1849)
nemzetőr alezredes vértanú

Tavaszy Sándor (1888-1951)
filozófus, teológiai tanár

Terhes Gyula (1882-1945)
nyomdászmester, városi tanácsos

Tessitori Nóra (1887-1969)
szavalóművész

Téglás Gábor (1878-1906)
költő

Tótfalusi Kis Miklós (1650–1702)
betűmetsző, nyomdász síremléke

Tóth Elek (1873–1948) színművész és felesége fejfája

/forrás: dia.jadox.pim.hu/

Dr. Török István (1849–1918),
a kolozsvári református kollégium igazgatója és felesége sírja

/forrás: dia.jadox.pim.hu/

Tréfán Leonárd (1874-1945)
házfőnök, nagyhatalású szónok

Újfalvi Sándor (1792-1866) és felesége, Lészai Júlia (1800-1858) sírköve
vadász, emlékiró

Vámszer Géza (1896-1976)
rajztanár, grafikus, etnográfus

Vásárhelyi János (1888–1960)
egyházi író, református püspök síremléke

/forrás: dia.jadox.pim.hu/

Viski Balás Sándor (1846–1901)
kúriai bíró síremlékének részlete

Xántus János, id. (1888-1962)
földrajzi író
Xántus János, ifj. (1917-1982)
term. tudós, író

zeykfalvi Zeyk báró (most: Micu)-kript

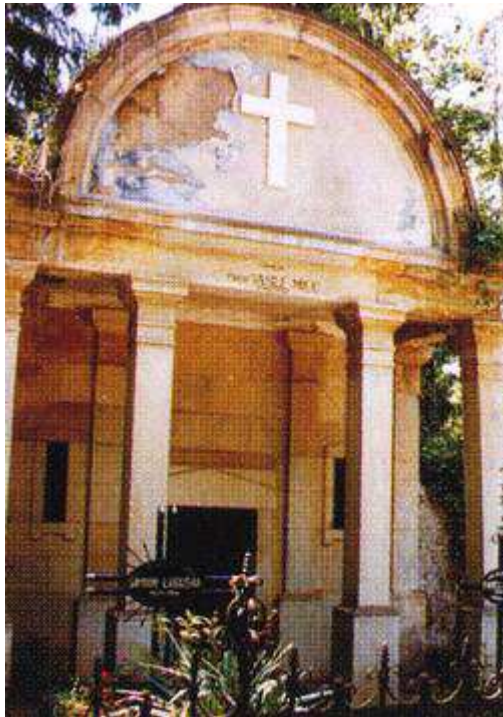
Zeyk Domokos /1816-1849/

honvéd százados, Bem József segédtisztje

Zeyk János (? , 1786 – ? , 1860. febr. 9.): költő, író. ~ Miklós apja. Földbirtokos, a reformkori Erdély neves politikusa

Zeyk Miklós (? , 1810 – Kolozsvár, 1854): tanár, természetbúvár. ~ János fia Őt tekinthetjük a m. gyorsírás úttörőjének.

/forrás: mek.oszk.hu/

Jeltelen sírok – forrás: dia.jadox.pim.hu

De hát százakra, ha nem ezrekre megy azok száma, akiről biztosan tudhatók, hogy itt hanyatlottak sírba, csak hogy már hiába kutatunk utánuk a helyszínen, legfeljebb írott adat ha akad rá elszórtan, valahol.

Valahol a Házsongárd-i temetőben van a legrégebbi sírfelirat 1514-ből, amelyet Lászlóffy Aladár könyvéből tudunk:

IT FEKSZIK VALAZTOGERGÖLY LEANIA BORBARA AZONY ÖTÖVÖS

ANTALNÉHOLT MEG NAG: BOLDOG AZONY NAPPAN. 1514.

/forrás: hu.scribd.com/

„1689. május 12. Az néhai tiszteletes **Szentiványi Markos Daniel** úr a kolozsvári magyar unitár. ekklesia első papja és jeles püspöke, erényekben és tudományokban gazdag férfiú.

Ez a Szentiványi hozta haza Angliából Servét Mihály Restitutio Christianismi című híres könyvét, melyet Genfben annak idején a szerzővel együtt vetettek máglyára, s azóta is vezet a könyvritkaságok listáján, hogy csak pár példány létezik belőle.

Nemkülönben itt porlad jeltelenül maradt helyen valahol **Erasmus János** (+ 1602), ki a zavaros egyházpolitikai viszonyok következményeképpen, első külföldi gya51nánt 1588-ban Lengyelországból került a kolozsvári unitárius közösség élére, és még az antwerpeni felsőbb iskola professzora volt előtte.

Ide temetkezett **Kovácsnai Péter** (1616–1673); a korban szokásos, szinte kötelező külhoni peregrináció után, presbiterianus meggyőződése miatt, **Magyar Benedek**kel együtt.

Többek közt **Pataki István** (1640–1693) mond gyászbeszédet felette. Pataki tényleg pataki volt, amennyiben Sárospatak szülötte, 1663-tól ugyancsak a franekeri (Hollandia), utrechti egyetemeken tanul, s 1668-tól a kolozsvári református főiskolán a bölcselet s a teológia tanára.

A nehezen, de mégis megkülönböztetendő **Bogáti Fazekas Miklósok**, kik egyazon korban éltek, nagyjából egykorúak is voltak, s hogy még áttekinthetlenebb legyen: még állomáshelyeik is itt-ott egybeestek; alig bonyolítja a képet, hogy egyikük fia is Bogáti Fazekas Miklóskodik.

Enyedi György, ki 1597. november 24-én hajnali négykor, életének 42. évében távozott e világból, ugyancsak Kolozsváron, a hetvenes évek elejétől Genfben, Páduában, Némethonban és Franciaországban tanult.

Lintzegn János városbíró 1606. május 30-án született Kolozsváron; második felesége Heltai Gáspár dédunokája: Hosszú Katalin volt.

Tiszte szerint, a város „főpolgáraként” jelöltetett ki tárgyalni az ellenséggel. Először 1658. szeptember 10-én, mert a tatár kán ahogy megérkezett, első dolga volt, hogy felgyújtotta a külvárosokat, s csak azután üzent meg a kívánságait. Másodszor két év múlva, ama emlékezetes 1660-as esztendőben, mikor jóformán a város falai alatt csapott össze utoljára II. Rákóczi György a törökkel s itt szerzett sebeibe aztán Váradon bele is halt. Május 20-án indult Lintzegn János egy kis küldöttség élén Szeydi pasa elé.

„Estve későn midőn a kapuhoz értem, a kapuk és kisajtók be voltak rakva, köteleken vonának fel a közfalon. Így lőn hazajövetelünknek sorsa és kimenetele.” A temetőben jeltelen a sírja.

Broser Péter, Kolozsvár városainak fiskális direktora és „hűtös assessora” ősi polgárcsalád sarja volt.

S hol a sírja **Vizaknai Bereck Györgynek**, ki humanista divat szerint Bricciusnak is nevezte magát irományain, mert poéta is volt, nemcsak Kolozsvár főorvosa, majd főbírája végül, 1712-ben! 1720 augusztusában bekövetkezett haláláig volt egészségügyi tanácsos és a törvényszék alelnöke, városi szenátor, majd főbíró, de mindvégig gyógyított.

Verestói György (1698–1765) tudós professzor, híres szónok és püspök, ki „mind erkölcsre, mind tudományra angyali ember vala, halálában is megtiszteltetett, mivel esztendeje fennhúzva viselte nyavalyáját” – amint az Rettegi György naplójában írva maradt.

Fia, **ifjabb Verestói György (1739–1794)** szintén a külhoni egyetemek hallgatója, apja halála évétől Kolozsvárt lelkeszkedett, kinyomtatta munkácskait, míg mellé nem költözött.

Benedeki Enyedi Sámuel

gépész és órás Kolozsvárott: „Sok olyanon törte az eszét, mi okos embernek is dolgot adott volna: egy emeltyű, mellyel egyetlen munkás tízpercnyi idő alatt hatvan mázsát száz öl magasra emelhet; aztán matematikai óra mágnes-hajtás megmérésére; napóra delejtű nélkül, tengeri óra, mely jobb a használatban levőknél.” Sőt: a repülés mesterségét is „feltalálta”, azonban alighogy az ablakból kilépett, tüstént a földre esett (1767)

Tordai Sámuel (1731–1801), ki a szokásos külhoni egyetemjárás után, idehaza tudatos művelődésterjesztő célzattal adja fejét a fordításra.

És itt nyugszik valahol **Nyulas Ferenc** (1758–1808), Pataki utódaként Erdély főorvosa, ki egyszerű székely földműves szülőktől származott, orvosi tanulmányait Bécsben végezte, aztán Szamosújváron telepedett le, s innen járt ki a radnai fürdőkhöz elemezni vizeiket s tanulmányozni azok gyógyhatását. 1795-ben ötvenhárom községben kezelte a pestisbetegeket. Ő ismertette meg Erdélyben a himlőoltást, melyről könyvet is írt Kolozsvári tehénhimlő címen 1802-ben.

Emlékkő:

FELTEN WAIDA nyugodhatott valaha alatta 1599 júniusának „XVI.” napja óta. HODIE MIHI – CRAS TIBI, fejeződik be a latin mondással a szöveg – „ma nekem, holnap neked” – melynek szabadabb változata a Székelyföldről úgy hangzik, hogy „itt nyugszom én, olvasod te, olvasnám én, nyugodnál te”.

A Házsongárdban boszorkányok is nyugodhatnak szép számmal. Egy 1684. július 31-én hozott dialektikusan bölcs törvényhatósági végzés szerint az „végeztetett, hogy **Trombitás Mihályné** mostanában halván meg és sok kékek lévén rajta, nagy gyanuban forog, hogy verték volna, valahol azon éjszaka boszorkányságba elegyítván magát, s azon verés miatt halt meg.

Bruszt Elek sírfelirata:

VÁNDOR HA TUDNI VÁGYSZ KIÉRT
 VIRRASZT ITT BÚ ÉS FÁJDALOM
 ERRE CSAK SÓHAJ FELELHET
 A. BRUSZT ELEK
 EMLÉKE AZ
 HONFIE KI HOGY HAZÁJA
 SZENT JOGAIT VÉDELMEZTE
 TÁVOL FÖLDRE ÜLDÖZÖTTEN
 MENEKÜLT ÉS MACEDONIA
 DICSŐ VIRÁNYAIN SÍRBA SZÁLLT
 A MIÉRT CSAK A SZELLŐ FUVALMA
 HOZZA ÁLTAL SZÉP HAZÁNAK
 A TÁVOL SÍRBÓL KÖLT SÓHAJT
 SZÜLETETT KOLOZSVÁRT
 1818-BAN
 MEGHALT BRUSSÁBAN
 1850-BEN

Hatalmas és cifra síremlékek: **Francesco Soutter** sírköve 1845-ből, és **Stahel Károlyé** (1848), akik az osztrák helyőrség főtisztjei voltak, s Kolozsváron állomásozás közben hunytak el. Itt nyugszanak azok a francia tisztek is, akik a 18. század végén, a 19. elején a francia háborúk során kerültek fogságba valamelyik nagynevű csatában, s az ország különböző vidékeire internálván őket, jutottak Erdélybe is.

Michel Fointau 28 éves tengerész 1814. március 19-én halt meg, 23-án temették; **Louis Calipe** ezredados, Párizs városából, 17 éves volt, ugyanabban az évben, június 24-én eltemették; és volt egy **Jean Jacques Rousseau** nevezetű 24 éves testőr is a világon ki, 1818 januárjában Kolozsváron végezte a földi pályát. „Sírjok francia feliratú koporsókövel jelölve a köztemető bejáratánál jobbra, alig 50 lépésre volt” – Jakab Elek Kolozsvár monográfiája szerint. A mondott helyen most Gladis ezredes jóvoltából az utolsó, még egyházi gondozásban maradt temetőrész kerül el. A franciák nyoma azonban mára már csak írott malaszt.

1826-ban „31-d január. Hadnagy **Johann Sziártó** a mi regimentünkből megholt ma, feleséget hat élő gyermekkel hagyván hátra. Szép kis temetése vala, és ki a Hásongárba temettetett el. Isten nyugossa!...” Vajon hol?

Deidrich György „bölcseleti doktor” a besztercei iskolából került Nagyszebenbe, aztán Kolozsvárra. Mint unitárius lelkész Kolozsvárt élt, s ott is halt meg 1605. április 2-án.

Abt Antal 1828-ban született Rézbányán, Biharban, hol apja bányatiszt volt. Bécsben tanult, mérnöki karon, aztán fizikát is. 1872-ben került a frissen megnyitott kolozsvári egyetemre, 1883–84-ben az egyetem rektora volt. 1902. április 2-án halt meg. A földmágnesesség kutatójaként tartják számon.

Szabó Károly (1824–1890) bibliográfus, egyetemi tanár, az MTA tagja, a debreceni kollégium neveltje volt, és 1842–43-ban Késmárkon hallgatott jogot, Hunfalvy Pál kollégiumában, mely ebben az időben országosan jelentős színvonalat képviselt. Aztán ifjúkori lelkesedése a tengerészet felé vonzotta, Fiumében tengerészeti tanfolyamot végzett, de már irodalomtörténettel is foglalkozni kezdett. A szabadságharcban főhadnagy; csak 1859-ben került Kolozsvárra könyvtárosnak, majd 1873-tól az új egyetemre professzornak, 82/83-ban rektornak.

Járai Sámuel (Torda, 1590. – Kolozsvár, 1643.), ki maga gyenge, beteges ember volt ugyan, de a dühöngő pestis ellen írt imáit a székelyderzsi zsinat rendeletére országszerte még sokáig mondogatták a templomokban és gyászoló gyülekezetekben.

Ketskeméti Dániel (1729–1796)

Sírfelirata:

E FÖLDÖN MIG ÉLTEM ADDIG VOLTAM TÍMÁR
VILÁGBÓL KIMÚLVA FÖLDDÉ LETTEM IMMÁR

/forrás: dia.jadox.pim.hu/

Kilyen Márton

„E néma kő Kilyen Márton hült porait jeleli / áldott emlékét családja bús szívében viseli”...

Sipos Sámuel sírfelirata :

SIPOS SÁMUELNEK ITT VAN TEMETÉSE
HÁROM TSEMETÉVEL LESZ INNEN KELÉSE

/forrás: difa.jadox.pim.hu/

Egy porladó sír pusztuló címere

/forrás: dia.jadix.pim.hu/

Áprily Lajos: Tavasz a Házsongárdi temetőben

Apáczai Csere Jánosné, Aletta van der Maet emlékének

A tavasz jött a parttalan időben
s megállt a házsongárdi temetőben.

Én tört kövön és porladó kereszten
Aletta van der Maet nevét kerestem.

Tudtam, hogy itt ringatja rég az álom,
s tudtam, elmúlt nevét már nem találom.

De a vasárnap délutáni csendben
nagyon dalolt a név zenéje bennem.

S amíg dalolt, a századokba néztem
s a holt professzor szellemét idéztem,

akinek egyszer meleg lett a vére
Aletta van der Maet meleg nevére.

Ha jött a harcok lázadó sötétje,
fénnel dalolt a név, hogy féltve védje.

S a dallamot karral kísérve halkan,
napsugaras nyugat dalolt a dalban,

hol a sötétség tenger-árja ellen
ragyogó gátat épített a szellem.

Aletta van der Maet nevét susogta,
mikor a béke bús szemét lefogta.

S mikor a hálátlan világ temette,
Aletta búja jajgatott felette,

míg dörgő fenséggel búgott le rája
a kálvinista templom orgonája.

Aztán a dal visszhangját vesztve, félve
belenémult a hervadásba, télbe.

Gyámoltalan nő - szól a régi fáma -
urát keresve, sírba ment utána...

A fényben, fenn a házsongárdi csendben
tovább dalolt a név zenéje bennem.

S nagyon szeretném, hogyha volna könnyem,
egyetlen könny, hogy azt a dallamot
Aletta van der Maet-nak megköszönjem.

Wass Albert: Házsongárdi temetőben

Egy délután a zajtól mesze szöktem,
s az életemet mentem kipihenni
a Házsongárdi öreg temetőben.
Ősz volt. Halálos. Lomb-hulásos. Szent.
Olyan lélek-csitító volt a csend:
a némaság s a néma ajkú holtak.

Akkor láttam: a fényvirágos álmok,
amik a lelkem szent csodái voltak,
halottak lettek, néma ajkú holtak.

És éreztem: egyszer majd újra ősz lesz,
s a hervadásban meglassul a vérem.
akkor az őszt majd könnyörögve kérem.

A holtaktól megirigylem az álmot,
s cserébe nyújtom minden álmomat
hogy én legyek az őszi csendtől áldott.

S meglátom majd: bűbajos álmaimmal
az életemet nagyon teleszöttem...
s megálok ismét kissé megpihenni
a Házsongárdi öreg temetőben.
(1927)

A Magyar Tudományos Akadémia Házsongárdi Temetőben nyugvó tagjainak emléktáblája

